

Nieuwe Markt 12, Weert (L.),

11 Augustus 1974

Zeer geachte Heer De Groot,

Na een gesprek met de Heer Han Honders heb ik de eer U te benaderen terzake de publicatie van een werk van mijn hand door Uw huis.

Alvorens dit werk nader te omschrijven, moge ik te Uwer oriëntatie het volgende mededelen: ik heb geen ruzie met Athenaeum, & ben geenszins voornemens hen te verlaten. Ik zoude het onderhavige werk stellig aan Johan B.W. Polak hebben aangeboden, ware het niet, dat hij om redenen van persoonlijke aard – zijn relatie tot een sleutelfiguur in het boek – het geschrift onmogelijk kan uitgeven. Ik wend mij thans tot U, omdat ik aangaande Uw huis steeds in zeer gunstige zin door diverse collega's geïnformeerd ben geworden.

Het werk is in omvang een forse pil, minstens zo lang als bijvoorbeeld Jan de Hartog zijn *Het Ziekenhuis*. Het behelst mijn volledige liefdesbrieven gedurende ruim één jaar aan één correspondent, de jonge schilder X. De inhoud van deze brieven behelst veel meer dan de Liefde alleen: mijn werk, mijn leven, mijn jeugd, mijn avonturen, mijn fantasieën, etc. De tekst is persoonlijker & 'aangrijpender' dan die van bijvoorbeeld *Het Lieve Leven*. Zo Uw huis & ik het eens zouden worden, zouden in enige overeenkomst de volgende, globale, wensen mijnerzijds verdisconteerd moeten worden:

1. Opdat niet ik, maar hoogstens U gek worde, maakt U op Uw eigen kosten de tekst persklaar, die nu bestaat uit zeer goed leesbare, keihard wit-zwarte, éénzijdig bedrukte Zerox kopieën.
2. Het kontrakt moet enige gelijkenis vertonen met die, welke thans tussen Athenaeum & mij gelden: een beperkte geldigheidsduur, bijvoorbeeld van 4 jaren, stilzwijgend telkens te verlengen met 2 of 3 jaren.
3. Een royalty van 15 % over de volle winkelprijs.
4. Een fors voorschot, opdat ik de geldontwaarding ietwat te snel af kan zijn. (Ik dacht aan ca f***).
5. Als werktitel wilde ik aanhouden – tenzij U iets anders, even overtuigends, weet – IK HIELD / VAN HEM. (4 lettergrepen, met telkens de klemtoon op dezelfde lettergreep van de groep.) Ik heb ontelbare andere titels, maar geloof erg in het sentimentele, dat vrouwen aanpakt.
6. Ik zou een uiterlijke gelijkenis met de serie *Betaalde Liefde, Lieve Jongens & Het Lieve Leven* op prijs stellen.
7. Voorbereiding & produktie zouden met grote diskreetsie & 1 zo lang mogelijk vermijden van alle ruchtbaarheid moeten geschieden.
8. Naam, adres, woonplaats & andere aanwijzingen terzake de identiteit van de geadresseerde wens ik tot onherleidbaarheid te transponeren. Verder geen veranderingen, noch bekortingen, noch weglatingen.

Gaarne Uw bericht tegemoetziende ben ik, met de meeste hoogachting Uw
Gerard Reve.

☞ Het adres in Weert was dat van Guus van Bladel, bij wie Reve sinds enkele jaren inwoonde als hij in Nederland was. ☞ Sinds de publicatie van *Vier Pleidooien* in 1971 gaf Gerard Reve zijn boeken uit bij Athenaeum-Polak & Van Gennep, de uitgeverij van Johan B.W. Polak. Toen Reve de brieven aan zijn gewezen liefdesvriend Joseph Cals wilde uitgeven, kon Johan Polak dit boek, dat uiteindelijk – op suggestie van Bert de Groot – *Ik Had Hem*

Lief zou heten, niet in zijn fonds opnemen vanwege de voorgeschiedenis. Polak was bevriend met zowel Reve als Cals. Nadat de relatie tussen Reve en Cals tot een einde gekomen was, vroeg Reve zijn brieven aan Cals terug. Cals weigerde aanvankelijk, omdat hij niet wilde dat de brieven gepubliceerd zouden worden. Johan Polak bemiddelde vervolgens. In maart 1974 werd vastgelegd dat Reve de brieven terugkreeg en ze niet eerder gepubliceerd mochten worden dan vijf jaar na het overlijden van Cals. Wel mocht Reve uit de tekst putten ten behoeve van zijn werk, echter zonder dat Cals herkenbaar zou zijn. Kennelijk wist Polak Cals' toestemming te verwerven voor een uitgave waarin namen en locaties veranderd waren, maar hij vond dat hij zelf niet als uitgever van dit boek kon optreden. 🐣 Han Honders, die bij Elsevier werkte als redacteur, legde het contact tussen Reve en Elsevier. Zijn vrouw Marina typte sinds enkele jaren de manuscripten van Reve uit. 🐣 Hoewel Angèle Manteau verantwoordelijk was voor het literaire fonds van Elsevier, werd niet zij afgevaardigd, omdat er mogelijk nog oud zeer was van een incident uit 1965. De eerste druk van H.U. Jessurun d'Oliveira's interviewbundel *Scheppen riep hij gaat van au* werd toen op last van de rechter uit de handel genomen, onder andere omdat Reve daarin Manteau een 'trut' had genoemd. Bert de Groot werkte sinds 1972 als redacteur algemene boeken bij Elsevier en werd al snel benoemd tot 'hoofd van de productgroep actieve en passieve recreatie', waaronder *Elseviers Literaire Serie* ressorteerde, die onder leiding stond van de Belgische uitgeefster Angèle Manteau. Reve was gecharmeerd van Elsevier omdat het een kapitaalcrachtig bedrijf was en het – meer dan Athenaeum – uitbundig adverteerde voor zijn uitgaven. 🐣

Nieuwe Markt 12, Weert (L.),
16 Augustus 1974

Zeer geachte Heer De Groot,
In vervolg op ons telefoongesprek van hedenmorgen, & in dank voor Uw brief van gisteren, hierbij nog allerlei opmerkingen & overwegingen.

Ik zal proberen de tekst nog vóór Dinsdag aanstaande in de definitieve versie te brengen. Namen & adressen moeten tot absolute onherleidbaarheid worden getransponeerd, anders krijg ik oorlog met mijn vroegere verloofde. (Ik wil hem bovendien niet nodeloos schaden of in opspraak brengen.) Gelukkig wil mijn nieuwe Verloofde – door mij eenvoudshalve overal ‘mijn jongste broer Ernest’ genoemd – gaarne met naam & adres model staan. Mijn vroegere verloofde was op de K.A. te Den Haag, mijn nieuwe Verloofde op de Rietveld A. in Amsterdam: een ideale omstandigheid voor 1 effectieve verschuiving.

Gezijk krijg ik altijd, ik bedoel in de pers. Als je een roman schrijft, is het te fiktief & te verzonnen, & wordt je brievenboek met lof[ver]meld. Publiceer je een brievenboek, dan moet je ‘toch eindelijk weder eens met 1 roman komen’, etc.

Te Uwer informatsie diene, dat *Het Lieve Leven* een betrekkelijk groot sukses is. De gehele Nederlandse bellettrie-verkoop verkeert in 1 afgrijpselijke baisse. Hermans en Mulisch zijn zo goed als onverkoopbaar, en enig werk dat de 8 of 10 duizend haalt, wordt al grif een ‘best seller’ genoemd. Aldus is 26.000 stuks van *Het Lieve Leven*, verkocht in krap 3 maanden, een mooi resultaat te noemen. (En het boek loopt gestaag door, niet hard, maar het ligt toch ook niet stil.)

Ik *Hield Van Hem* vertoont een golfbeweging. Niet iedere brief erin is 1 stuk erfgoed van de Westeuropese kultuur, maar ik geloof dat bloemlezing niet goed doenlijk is. Bovendien geven de wat kalmere, niet al te geïnspireerde brieven de lezer een soort rustpunt & adem-pauze, zoals het geheim van kunstbroeder Jan de Hartog zijn sukses deels schuilt in zijn bevattelijkheid door 1 zekere wijdlopijge omslachtigheid. (Wat heeft die arme man moeten boeten voor zijn financiële sukses! Met je boeken 1 paar centen verdienen – dat vergeven ze je nooit. Maar dit terzijde.)

Het boek moet 1 dikke turf & gezellige worst worden, waaruit iedereen wel wat kan opdiepen. Jammer, dat ik geen tijd voor huis-houdelijke wenken & recepten heb. Ik bedoel dat het geen kultuur moet zijn, & niet een of ander intellektueel Jodenboek, maar een le-

vensecht mensenboek, vol inhoudsloze, gemakkelijke passages en clichés. Een boek dat je wat medegeeft! Dat is het, wat ik bedoel, maar ik kon er niet meteen op komen.

Als de redaksionele zijde tot voldoening bekeken is, verwacht ik zakelijk geen problemen meer. Het is overigens de vraag, of ik dat voorschot wel (geheel) in 1974 wil hebben, omdat dit jaar vermoedelijk een fiscaal te vet, & 1975 een betrekkelijk mager jaar wordt. We zien wel.

Ik hoop dat U goed de omvang van het boek kunt schatten.

Met genoegen Uw bezoek van Dinsdag aanstaande, des voor-middags omtrent 10 uur, tegemoetziend ben ik, met vriendelijke groet & gevoelens van hoogachting, Uw
Gerard Reve.

👉 Joseph Cals zat op de Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten in Den Haag; 'nieuwe Verloofde' Ernstjan Engels op de Rietveld Academie. 👉 Tijdens het bezoek van Bert de Groot aan Gerard Reve op 20 augustus in Weert werd overeenstemming bereikt over de meeste door Reve genoemde voorwaarden. De uitgever zou proberen in het manuscript een verdeling in vier à vijf hoofdstukken aan te brengen. Om het te onderscheiden van de 'liefdestrilogie' van Athenaeum zou het nieuwe boek een illustratief omslag krijgen. 👉

Nieuwe Markt 12, Weert (L.),
9 September 1974

Beste Bert,

Wederom heb ik enig gunstig nieuws. Sedert de aanbieding van mijn manuskript ben ik nooit geheel gerust geweest, wat een mogelijk gerechtelijk optreden van de oorspronkelijk geadresseerde betrof. Bij echte bonje zoude ik toch ook een deel van het door jullie aan mij geschonken vertrouwen verliezen. Welnu, ik heb doorgebeten, & 1 zeer felle uiteenzetting gehad met mijn vroegere verloofde.

Het resultaat is nu dat hij niets zal ondernemen, als hij niet meer uit de tekst geïdentificeerd kan worden. Een mooi & geruststellend resultaat, wat jij? Hij is moeilijk, met 1 licht kwerulante & permanent verongelijkte inslag, maar wel eerlijk, & zal op zijn zowel aan mij als aan Johan B.W. gedane toezegging stellig niet terugkomen.

Aldus kunnen wij met 1 gerust hart in zee.

Mijn nieuwe verloofde heeft wonderschone diaas in Frankrijk gemaakt – niet kindje in plastik badje met boterham met sjem op wang gedrukt etc., maar grootse dramatische & romantiese opnamen, die ik vind dat je moet zien, want er zijn er bij die bij uitstek voor het omslag zouden kunnen dienen.

Met hartelijke groet, ook aan Mevrouw Manteau, ben ik je Gerard Reve.

Nieuwe Markt 12, Weert (L.),

14 September 1974

Beste Bert,

Hierbij de fotokopie van het ontwerp-kontrakt retoer met Johan Polak zijn annotaatsies, & het origineel met mijn wijzigingen.

Het lijkt nu, of er grote kontroversen zijn, maar dat is niet zo. Het zijn alle punten, die met mijn fundamentele bereidheid om met E.N. in zee te gaan niets van doen hebben. Johan heeft op alle punten gelijk, vind ik, al is zijn gelijk soms wat erg formeel. Ik zou zijn voorstellen maar volgen. Nu hij het boek net zo goed zou kunnen uitgeven als jullie – nadat er immers een akkoord is bereikt met de geadresseerde van de brieven – moeten wij het waarderen & honoreren, dat hij zo loyaal tegenover ons plan is blijven staan. Laat dus 1 & ander vallen, moge ik je raden.

Maak je geen zorgen: alles komt goed. Met hartelijke groet, ook aan Mevrouw Manteau, ben ik je Gerard Reve.

👉 Johan Polak stelde onder andere voor om in het contract de bepaling over secundaire rechten te vervangen door de bepaling dat daarover beslist zou worden door de auteur of zijn gemachtigde Polak na overleg met de uitgever. Zijn voorstel om de zin te schrappen dat de auteur verklaarde dat zijn werk niets bevatte wat in strijd was met de wet, de goede zeden, de openbare orde of de maatschappelijke betamelijkheid, werd niet gehonoreerd. Op Polaks voorstel werd de bepaling geschrapt dat Reve in 1975 geen ander nieuw boek zou publiceren (hoewel Reve zelf geen bezwaar had tegen die bepaling). In het contract werd nadrukkelijk opgenomen dat de ingeleverde handgeschreven tekst aanzienlijk zou afwijken van de tekst die ter perse werd gelegd. Verder waren er ondergeschikte wijzigingen in verband met de correctie en het honorarium en het aantal present-exemplaren bij eventuele vertalingen. 🐉

‘Notre Reine’, Quartier de la Peine, Vesc,
28 September 1974
(Post: ‘La Grâce’, etc.)

Beste Bert,

Vandaag zijn wij hier 1 week geweest. Veel werk verzet, maar altijd nog te weinig. Er komt door praten, drinken & het zoete Sacrament van de liefde minder tot stand dan wanneer ik hier alleen zit, terwijl je toch bepaald niet zeggen kunt dat de ‘blonde, jonge, beeldschoone, van afkomst zeer welgestelde’ etc. bankierszoon lui is.

Fornuis & schoorsteen op de berg doen het zeer goed, & een wolkbreuk, een paar dagen vóór onze komst, heeft in één keer de gehele, bijna ledig gebruikte waterkelder van 6000 liter gratis gevuld. Gewoon waterleverantsie (en vóór-onthard ook nog) van Godt – ik vind het mooi dat het nog bestaat in deze tijd van jacht naar geld & zingenot & cocottes e.d. Over cocottes gesproken: ik ben ongehoord begerig naar het lichaam van een ca. 24 jarige sanitair winkelierster in Dieulefit, compleet met babij in kinderwagen. Ze heeft heel mooie uitdagende langwerpige als kleine komkom-

mertjes of grote halve citroenen recht vooruit staande, harde borstjes, die zachtjes & teder heen & weder zwaaien in 1 half open staande, zwart zijden bloese. Ze ruikt van dichtbij betoverend. Ik ga diep mede in het magazijn achter de winkel iets uitzoeken, & het Noodlot heeft ons bijna te pakken. (Een begunstigende omstandigheid is, dat ze een ca 17 jarige, nog mooiere broer in de zaak heeft, die zich kennelijk koestert in mijn bewondering. Ik wil ze eigenlijk allebei, want ik heb een groot hart.) Wat dacht je van het volgende motto voorin *Ik Had Hem Lief*: ‘Aan U wordt (zal) veel vergeven (worden), want U hebt veel liefgehad.’ (God Zijn Zoon tot Maria Magdalena, geloof ik.) Maar dit alles terzijde. Bedank Mevrouw Manteau zeer hartelijk voor het prachtige boek van Max Ernst, ook namens Ernst, & deel mij haar voornaam mede, voor een opdracht bij iets van mijn hand.

Gisteren was hier de Internationale wereldpers van alle landen in de persoon van Joost van den Hooff van het dagblad *Het Vrije Volk*, dat een serie doet over de dagindeling van 6 grote Nederlanders: H.M. de Koningin, Gerard Reve, etc. [...]

Vandaag wil ik proberen te schrijven (9de hoofdstuk) & daarna te metselen.

Gisteren heeft Ernest 1 eerste portret-ontwerp aangetekend aan E.N. verzonden. Ik vind het erg mooi & geil & dekadent, & ideaal voor de vóórzijde. (Mijn idee is: zijn portret geromantiseerd voorop, mijn foto op $\pm \frac{1}{6}$ of $\frac{1}{8}$ van de oppervlakte van de achterflap.) Ik moet niet voorop, geloof ik, omdat bij mij de fleur der jeugd er af is. (Een 51 jarige homoseksueel kun je overal krijgen, terwijl een 24 jarige ‘blonde, jonge, beeldschone’ etc. niet voor het oprapen ligt. Ik hoop dat je het hiermede eens bent.)

Mijn vader gaat voorlopig niet dood. Mogelijk krijg ik hier voldoende respijt om het 9de hoofdstuk & het hier boven nog resterende metselwerk te voltooien.

O ja, tegen de Pers heb ik gezegd dat *Ik Had Hem Lief* nu reeds goed in de markt ligt, & dat Elsevier Nederland er gegarandeerd minimaal 50.000 gaat omzetten. Zoiets maakt de H.H. & D.D. boek-

handelaren & -handelaressen reeds van tevoren geestdriftig.
Nu ga ik metselen.

Des namiddags te 16.00 uur

Wederom over ca 4 m² de spleten tussen de bouwblokken aangevoegd. Morgen doe ik de overblijvende 5 à 6 m², & dan is het huisje geheel tocht dicht.

Toen ik schreef dat ik ging metselen, ging ik eerst schrijven, & vorderde aldus wederom 1 gehele pagina in *Een Circusjongen*.

29/9/, Zondagmorgen zonder zorgen

Nu post ik deze brief. Het [is] eindelijk droog geworden, met een windstille, ijskoude, kristalheldere nacht. Ik moet nog ± een week metselen op de berg, & dan is alles wat vitaal is, klaar.

In haast, met veel goede wensen voor Mevrouw Manteau & jou, ook van Ernest de R., ben ik je
Gerard Reve.

👉 ‘Notre Reine’ was Reves huis op het ‘Geheime Landgoed’ in Vesc; ‘La Grâce’ was zijn huis in Le Poët-Laval. 👉 In de flaptekst van *Ik Had Hem Lief* afficheerde Reve Ernstjan Engels als de ‘verstoten 24-jarige bankierszoon Ernest de R.’ (= Rothschild). 👉 Het motto ‘U zal veel vergeven worden, want U hebt veel liefgehad’ is ontleend aan Lukas 7:47, een uitspraak van Jezus ten opzichte van een ‘zondares’. 👉 In de serie ‘1 dag’ (waarin meer dan zes Nederlanders aan het woord kwamen; de kunstenaar Woody van Amen, de acteur Coen Flink, dominee Buskes en de schrijver Sal Santen gingen Reve voor) verscheen de aan Reve gewijde aflevering in *Het Vrije Volk* van 4 oktober 1974. [...] 👉 Reve schreef aan *Een Circusjongen*. 👉 Het jongensportret van Ernstjan Engels heeft het omslag niet gehaald; wel kwam op de achterflap een door hem getekend portret van Reve. 👉 Reves vader, G.J.M. van het Reve, was ziek, maar zou pas overlijden op 18 februari 1975. 👉

La Grâce, Le Poët-Laval, 26160 La Bégude de Mazenc,

4 October 1974

Beste Bert,

In een brief van Johan B.W. Polak die ik vandaag ontving, schrijft hij mij dat hij met jou tot volledige overeenstemming is gekomen over het kontrakt, dat hij dan ook, in een nieuw ontwerp, mij aanraadt te ondertekenen. Met dezelfde post arriveerden hier, door 1/2 broer Guus door gezonden, de eerste 42 paginaas getiepte kopij van Marina. (Het is wederom ongehoord keurig gedaan.) Han (Honders) schrijft mij dat iedereen bij E.N. zo blij met het boek is, & nu bij herlezing, waarempel, vind ik het toch ook, eindelijk, wel ontroerend, al is het wel eenzijdig, een soort Griekse Bolero. Veel gezijk ook er in, maar het publiek zal het wel 'schrijnend' vinden. Wat het boek waard is, mag Godt weten, maar het zou wel eens 1 groter kommersieel sukses kunnen hebben dan enig voorafgaand werk van mijn hand.

Ik reis van hier de 17de, D.V., af naar het Vaderland. Zal ik de gekorrisjeerde kopij dan medebrengen, of haar al eerder vooruit sturen? Laat ik het maar opsturen. Kun je mij 1 paar enveloppen toesturen? Hier is alles een soort vloeipapier zonder gom op de plakrand, slecht aan de naden geplakt, etc.

Intussen heb ik veel gebouwd op de berg, & veel geschreven. Vandaag voltooide ik het 9de Hoofdstuk van *Een Circusjongen*.

Heel veel goeds, ook voor Mevrouw Manteau, van Ernest de R. & Gerard Reve.

P.S. Vandaag moet er in *Het Vrije Volk* een vraaggesprek met de Grote Schrijver staan.

☺ Bert de Groot deed in een brief van 6 oktober verslag van een bezoek aan Johan Polak, met wie hij over de laatste details van het contract voor *Ik Had Hem Lief* overeenstemming bereikte: 'Het afscheid was bepaald aardig. Tenzamen de brede trappen van het Cultuurpaleis afdalend voegde hij mij

goede raadgevingen toe zoals: “ja, ja, wordt nooit zo een uitgever als ik, meneer de Groot” – iets waar bij Elsevier weinig kans op is.’ De Groot stuurde een vluchtige potloodschets op basis van het door Engels gestuurde portret. 🐼

‘La Grâce’, Le Poët-Laval, 26160 La Bégude de Mazenc,

11 October 1974

Beste Bert,

Zeer hartelijk dank voor je boeiende brief van 6 October, die ik gisterenmorgen ontving. We hebben erg hard gewerkt, Ernstjan & ik, aan de bouw samen, & hij tevens op het ontwerp & aan andere projecten, ik tevens aan het schrijven van *Een Circusjongen*, waarvan ik kortelings het 9de hoofdstuk voltooide. Dit succes heb ik ietwat langgerekt gevierd, met wat al te veel vocht van de vruchten van de wijnstok, & gisteren ben ik zo lazarus geweest, dat Ernstjan mij des avonds de trap van mijn kasteel heeft moeten opdragen & me uitkleden & in bed leggen, zonder dat ik er nog weet van heb. Het is niet goed, maar de boog kan niet immer gespannen zijn, & we zijn toch in het land zelf, van de wijn bedoel ik.

Erg blij dat het kontrakt rond is, & dat je het zo goed met Johan kunt vinden. Hij gooit soms op 1 rare manier met geld, & is dan wederom idioot schriel, maar hij weet wel aldoor wat verkoopbaar is & wat niet, welke titel het doet & welke niet, etc. Buiten de antieke literatuur is hij niet erg belezen, maar hij heeft wel 1 geweldig theoreties inzicht in stijl & syntaxis. Zijn raad in stilistische & compositoriese problemen is voor mij onschatbaar.

Je voorlopig ontwerp van het omslag van *Ik Had Hem Lief* is lang niet slecht, & Ernstjan zowel als ik zijn er zeer geestdriftig over. Hij is bezig met een bepaalde wijziging – uitgaande van jullie ontwerp – die niet in het kort te beschrijven is, maar waar ik wel heel veel in zie.

We vertrekken D.V. de 17de van hier wederom naar het Vaderland, & moeten in de daarop volgende week nog maar eens overleggen.

Ernstjan heeft een nogal indrukwekkend portret van mij getekend, dat ik buitengewoon graag op de achterflap zou zien, op $\frac{1}{8}$ of $\frac{1}{6}$ van de oppervlakte, links of rechts boven. (De tekst is geloof ik krap 300 woorden.)

Dat het omslag 50 à 60 % van de verkoop uitmaakt, staat voor mij wel vast, maar wat werkt, & wat werkt niet? Je kunt niet meer dan één omslag kiezen, dat is het, dus je weet later nooit, of het beter anders, en beter, had gekund, of niet. Onderzoekingen door die ankwette buroos zijn vrijwel waardeloos. Met je eigen boerenverstand kom je 1 geheel eind: het omslag moet onversneden leesgenot beloven, & betrekking hebben op geweld (vuurzuilen op zee of in loopgraven) of op liefde (mooie Jongens of meisjes vol dromerig verlangen, aan het venster) of – liefst – op beide, dus mooie Jongens (soldaten) met vuurzuilen in loopgraven of op zee (matrozen). Een kind kan de was doen. Het leven is betrekkelijk eenvoudig.

Vandaag vele vierkante meters buitenmuur afgepleisterd, & de inskripsie aangebracht, op de gevel van het nieuwe huis op het Geheime landgoed, in het zachte beton: F 1779 ◊ NOTRE REINE ◊ R 1974. F & R staan onderscheidenlijk voor *Fondée* en *Restaaurée* (of *Renouvelée*). Of in het Latijns: *Fundatum*, & *Renovatum*. Dat 1779 heb ik maar verzonnen, want hoe oud die funderingen zijn weet geen mens. Ik vond het gemakkelijke cijfers in het beton, vergeleken bij bijvoorbeeld 2 of 8, die een gehele heisa zijn. Geert van O. zijn huis, hemelsbreed op $1\frac{1}{2}$, over de gebaande wegen ca 3 km van mij vandaan, heeft als jaartal 1789, vandaar die 1779 van mij. (Bovendien zit hij slechts op 725, & ik op 742 meter hoogte.)

Wil je voor mij uitkijken naar 1 zittend of staand Mariabeeld met Kind? Van porselein, het liefste van het zogenaamde biscuit, dat wit is, & ongeglazuurd (mat). Doorgaans zijn de kroon van Moeder & het voetstuk van het geheel met een beetje goud afgebiesd. Het moet ongeveer de grootte hebben van een wijnfles, of kleiner, of desnoods groter, & het mag zelfs wel geld kosten. Maar geen hout & geen gips & vooral niet modern of progressief. Gewoon echte tegen de kitsch aanleunende ouderwetse devootsionele kunst, zoals het

behoort. (Ik vereer Haar ten zeerste, zoals je weet.) Haar beeld moet in 1 nis in de gevel van het nieuwe huis op de berg komen te staan, met 1 dag & nacht brandend devootsielampje van 3 Watt.

Ik kan niet in één keer op alles in je brief ingaan. Wel veel liefs, ook voor Mevrouw Manteau en ook van Ernstjan. Je Gerard Reve.

👉 Omslag en flaptekst van *Ik Had Hem Lief* zijn afgebeeld in het illustratiekatern. 👉 Tijdens een logeerpartij in Geert van Oorschots vakantiehuis in Vesc had Reve in 1969 de streek ontdekt. 👉

La Grâce, Le Poët-Laval, 26160 La Bégude de Mazenc,
16 October 1974

Aantekenen

Beste Bert,

Zeer veel dank voor je zending acte enveloppen, die ik gisteren ontving, & voor de beide exemplaren van het kontrakt, die vanmorgen aankwamen, & die ik je omgaand ondertekend & waar nodig geparafeerd, aangetekend retoerneer. Ik sluit tevens de gekorrisjeerde & nu volgens mij persklare kopij bij tot & met blz v-42-tijpskript.

Het kontrakt vind ik erg goed & bepaald uiterst veilig & voordelig in mijn richting – meer dan ik in eerste instantie zelfs had verlangd & verwacht. Het lijkt mij bepaald waterdicht, & misschien wel het zakelijk best opgestelde kontrakt, dat ik ooit ondertekend heb.

Ik ben van alle spanningen – over mijn werk, de toekomst, het leven, de Liefde (hoewel die erg goed gaat), de ingevallen koude (1 tyfuskoude Mistral des nachts, & 1 ijskoude Bize des daags) & over mijn langzaam opmarcherende Rheumatiek (een familie-kwaal) een paar dagen aan het doorzakken geweest. Nu is alles wederom goed & rustig & katerig.

Ernest de R. heeft een formidabel mooi & imposant eigen ontwerp gemaakt, uitgaande van jullie schets.

Morgenavond D.V. wederom in het Vaderland. Alle goeds voor Mevrouw Manteau & jou van Ernest de R. & Gerard Reve.

Nieuwe Markt 12, Weert (L.),
19 October 1974

Beste Bert,

Woensdagmorgen jongstleden heb ik uit Le Poët-Laval 1 aangetekende brief verzonden, waarbij gevoegd het ondertekende kontrakt & de – nodeloos lang vastgehouden – ca 40 paginaas getiepte boektekst. Vermoedelijk komt 1 & ander gelijktijdig met deze mijn brief aan.

Ik wil enige kommentaar geven bij het mijns inziens erg geslaagde jongste omslagontwerp van de hand van Ernest de R. Kijk, hij kan het, & is erg begaafd, & in het geheel niet moeilijk in het overleg, maar hij heeft geen ervaring in het onder woorden brengen van wat hij wil, zodanig dat het ergens ondubbelzinnig genoteerd komt te staan, op papier, & ook zonder misverstanden uitgevoerd wordt.

Welnu: zijn nieuwe ontwerp moet als volgt aangevuld worden. De twee horizontale lijnen zijn een eerste & een tweede horizon, waartussen een ondiep dal. Het landschap moet lekker massief & donker groen zijn, met rechts enige lange pijnbomen, die de gedachte aan de onbewuste herenliefde oproepen tussen bomen van kerels die elkaar pijn doen, etc., het woord zegt het al.

In jullie ontwerp stijgt Ernest de R. nogal letterlijk uit mijn hoofd op. In Ernest zijn eigen ontwerp staat hij echt in 1 droomperspektief in levenden lijve 1 eind verderop, als de *droom van de pederaast*. Dat is gewoon geiler & koopkrachtiger, vind ik.

Moet je horen: als jullie Ernest de R. zijn eigen ontwerp mooi

vinden, neem hem dan in bescherming tegen zijn eigen onzakelijke alternatieve bereidwilligheid wat betreft wijzigingen. Ik bedoel dat hij 1 weerloos genie is. De geschiedenis zal over jullie oordelen.

Ik ben aan het 'afkikken' op ca 2 liter roodwijn per dag. (Misschien toch nog aan de royale kant.)

Ik ben nu wederom in Weert, maar dat schreef ik geloof ik al.

Geef dit haar van mijn hoofd maar aan die aardige secretaresse.

Tot spoedig ziens. Je

Gerard Reve.

Nieuwe Markt 12, Weert (L.),

6 November 1974

Zeer cultureel Type,

Hartelijk dank voor de zending machineschrift van Marina (paginaas 136-176) die ik vanmorgen ontving. Ik begin vandaag aan de bewerking, & laat het niet liggen.

Mijn reisplannen zijn inmiddels ietwat gewijzigd. Ik blijf hier tot medio December. Ik ga D.V. op 15 December met Ernest de R. voor een dag of 5, 6 naar Engeland. Ongeveer 23 December wilden wij uit Weert voor een dag of 12 naar Le Poët-Laval vertrekken.

Ik ben nu erg moede & kaduuk, omdat ik gisteren, op verzoek van de bepaald heroïese kultuurstrijder Paul Willems van de gelijknamige boekhandel, uit *Een Circusjongen* (onveranderlijk door iedereen reeds *De Circusjongen* genoemd – geef mij hierin je zeer geschat advies) [heb] voorgelezen aan de Lyons, voor zwart loon ten bate van een arme kunstbroeder, door zijn rijke familie verworpen & op 'zijn door wind & sneeuw geteisterde' enz. Het werd, met de geanimeerde gedachtenwisseling mede, een uur of half drie in de ochtend.

Ik ben reeds $4\frac{3}{4}$ paginaas in het Tiende Hoofdstuk van *De Circusjongen* gevorderd, maar twijfel wel vaak aan de Grote Waarden. En draagt mijn kunst er werkelijk toe bij, de maatschappij te hervormen? Dat God het goed bedoelt, daar wil & mag ik als goed katho-

liek niet aan twijfelen, maar of Hij wel voor 100 % goed bij het hoofd is, dat staat te bezien.

Ik bedoel dat we goede moed moeten houden. Ernest de R. zijn psychiater is erg geestdriftig, omdat 'zijn agressie eindelijk is losgekomen'. Hij (Ernest) is 'razend op iedereen'. Ik vraag: 'Ook op mij?' En Ernest zegt: 'Moet je horen. Ik kan geen uitzonderingen maken – dan is het eind weg.'

Hoe is het ontwerp voor het omslag van *Ik Had Hem Lief* geworden?

Hierbij nog eens, voor Mevrouw Manteau & jou, het adres van het feest: Tweede Nassaustraat 8, lokaal (en bel) 25. Tijd: ca 20.30 uur Zaterdag 9 November.

In mijn officiële verhuizing zit schot. De Inspectie der Belastingen is niet bepaald moeilijk.

Veel goeds van je
Gerard Reve.

☞ Reve las voor de Weerter Lions Club 'met het oog op het gezelschap' een heteroseksuele passage voor, te weten de verkrachtingshoofdstukken uit *Een Circusjongen*. De boekhandelaar Paul Willems herinnerde zich later dat hij nooit eerder meegemaakt had dat twintig notabelen zoveel aandacht voor hun schoenen hadden (Bert Boelaars, *Koninklijke jaren. De Weerter periode van Gerard Reve*. Amsterdam-Antwerpen [2002], p. 134). De te ondersteunen kunstenaar was waarschijnlijk Ernstjan Engels. ☞ Op 21 november werd ten kantore van Elsevier met Reve en Engels vergaderd over het omslagontwerp voor *Ik Had Hem Lief*. Aan Engels werd wel f 450,- uitbetaald voor de vervaardiging van het omslag, maar het werd niet gebruikt. Het niet gerealiseerde omslagontwerp van Engels werd afgedrukt in *Furore*-nummer -2/-1 (zie het illustratiekatern). ☞ Het feest betrof de viering van de vijftienvingste verjaardag van Ernstjan Engels (geboren op 10 november); het vond plaats in zijn atelier. ☞ Om belastingtechnische redenen wilde Reve zich officieel metterwoon vestigen in Frankrijk. Dat leverde even later een conflict op over de hem opgelegde 'emigratiebelasting'. ☞

Nieuwe Markt 12, Weert (L.),
12 November 1974

Beste Bert,

Hedenavond deze laatste aflevering van de kopij, blz. 177-228, als gewone brief op de bus gedaan. Wil je even opbellen om de aankomst te melden?

Alle lof voor Marina Honders, die mij heeft behoed voor enige ontsierende & stomme fouten.

Alle goeds & tot spoedig ziens. Je
Gerard Reve.

'La Grâce', Le Poët-Laval, 26160 La Bégude de Mazenc,
France, 23 November 1974

Beste Bert,

Johan Polak attendeerde mij op het volgende. Bij G.A. van Oorschoot berusten van mij op het ogenblik vijf titels. (*Werther Nieland / Ondergang Boslowits; Vier Wintervertellingen; Tien Vrolijke Verhalen; Op Weg Naar Het Einde; Nader Tot U.*) Deze titels vallen alle onder één gezamenlijk kontrakt, dat over 3^{1/2} jaar afloopt, & dat ik niet wens te hernieuwen. Johan nu dacht aan gezamenlijke stappen van Elsevier & Athenaeum om bedoelde rechten door 1 afkoopsom vervroegd te verwerven. Mogelijk werkt Geert van [O.] tegen, maar de troef die hij vasthoudt, wordt iedere dag minder waard. De goodwill waarde van de titels is enorm, de geldelijke waarde voor Geert van O. zeer gering. (De boeken brengen mij de laatste jaren al niet veel meer op.)

Ik dacht – als 1 & ander gelukt – aan 1 verdeling van de buit tussen Elsevier & Johan; hij, Johan, denkt aan een gezamenlijke 'mooie serie', een reeks 'verzameld werk' enz. enz., kortom aan *kultuur*, waar ik niks voor gevoel. Je moet 1 boek ook vast kunnen houden, stuk kunnen scheuren etc.

Stel je eens voor: Op Weg & Nader Tot U bij jullie, de drie andere titels bij Johan!

Maar zoals gezegd: als 'Oorscot' (zoals mijn moeder z.g. hem altijd hardnekkig verkortend noemde) dwars ligt, gaat het over.

Alle goeds van je

Gerard Reve.

👉 Bert de Groot schreef op 29 november aan Reve dat hij zeer geporteed was voor de overname van de Van Oorscot-titels. Met Engels was een regeling getroffen voor het ontwerpen van het omslag. De Groot opperde ook het plan om in de maand van verschijnen aan het frankeerstempel van Elsevier een reclameslogan voor Reves boek mee te geven. 🐣

Nieuwe Markt 12, Weert (L.),

Dinsdag 3 December 1974

Beste Bert,

Terstond ben ik begonnen slagzinnen te bedenken voor het frankeerstempel. Veel dank voor je brief van de 29[ste] November, die ik nu pas in mijn bezit kreeg. Ik ben nog ziek (37,6° des morgens, wat idioot hoog is voor een salamander als ik), maar voel me niet meer beroerd: mijn kop is wederom open, & dat is goed, want daar komt het allemaal uit.

Wat denk je van: *Bestrijdt Het Leed Dat Kleurling Heet?* Misschien kan dat later als motto bij 1 ander boek.

Maar ik heb echt al 1 beetje nagedacht. We gaan uit van jullie vermoedelijke tekst *Gerard Reve / IK HAD HEM LIEF*. Twee regels, of een dubbele punt achter Reve, en het ene deel kapitaal & het andere onderkast, of omgekeerd. Daarna volgt de kwalifikaatsie, die jij mij vroeg.

Ik dacht aan: 1 de hartekreet van een man.

2 de geheime liefde van een man.

3 het geheime leven van Gerard Reve

4 de verboden liefde van een man

Voorlopig vind ik 4 het mooiste. En waarom? Omdat je twee po-

sitieve lokkende elementen hebt: verboden, maar niet omdat het 'flikkerij', 'onmannelijk' etc. zou zijn – het blijft de liefde van een man. Iedere man & iedere vrouw durft het te kopen, & is bovendien nieuwsgierig. Nu jij weder. Liefs van Gerard.

👉 In november was Reve in het ziekenhuis aan zijn neus geopereerd in verband met een dubbele voorhoofdsholteontsteking. 📖

Nieuwe Markt 12, Weert (L.),
3 December 1974

Beste Bert,

Hierbij nog 1 prentbriefkaart met invallen. Mogelijk is niet één van mijn ideeën rechtstreeks bruikbaar, maar bij dit soort puzzelwerk zet je bij elkaar 1 associatieproces in gang, dat opeens iets oplevert. Sukses! Je Gerard Reve.

[Op de Ansichtkaart:]

Het Verboden Land der Liefde
Het Liefdesleven / Van Gerard Reve
Het Boek Voor De Verwende Man
De Droom / (men) Van Uw / Een Man
Een Boek Van Vreemde Liefde
Het Boek Van De Verboden Liefde
Liefde Aan De Achterdeur
Het Jongensboek Der Liefde
Het Boek Der Jongensliefde
Het Grote Jongens Voetbal Boek
Een Boek Van Man Tegen Man
Durf Het Te Lezen!
Wat Een Moedig Boek!

Het Boek Van de Onbekende / Ongehoorde Liefde
Het Boek Voor Uw Man
Het Boek Voor Uw Vrouw
Het Boek Voor Uw Zoon
Het Verboden Liefdesboek

👉 Op Reves brief noteerde Bert de Groot zelf de mogelijkheden: Een gezond liefdesboek; Een levend liefdesboek; Een gezond levensboek; In alles liefde. Het is niet bekend welke tekst het is geworden. 🐣

London, 17 December 1974,
2 Regent Park Terrace, N.W. 1

Beste Bert,

Tijdens ons verblijf in Engeland ben ik voor ongeveer een etmaal in Londen, waar wij vanmorgen vanuit Londense vriend P. zijn landgoed (in Essex) aankwamen. Ik bevind mij op bovengenoemd adres, Londense vriend P. zijn huis in Camden Town, dicht bij de Zoo. Tot zo ver is er niets aan de hand, behalve dat Ernest de R. alleen er op uit gegaan is om één of twee musea te bezoeken, & wel genoeg geld bij zich heeft, maar hoogstwaarschijnlijk noch dit adres, noch het telefoonnummer ervan, bij zich heeft. Theoretisch kan hij dus nooit meer terug komen. Het is nu 18 uur, de uiterste tijd dat hij terug zou zijn.

Ik moet maar gewoon doorgaan. Laat ik je melden dat ik iets overijlds & mogelijk onverstandigs heb gedaan, in mijn al te grote voortvarendheid: ik heb Geert van Oorschot zelf aangeschreven, & hem in een tamelijk openhartige – maar zeer hoffelijke – brief naar zijn voorwaarden terzake mijn terugverwerving der rechten gevraagd.

Nu geloof ik niet, dat het bij deze man iets uitmaakt, hède hij benaderd wordt: hij doet iets of hij doet het niet, op volgens mij onbeïnvloedbare gronden. Mogelijk weegt bij hem wel de overwe-

ging, naar welke derde de rechten gaan. Met Johan B.W. Polak heeft hij forse ruzie gehad, maar niet met Elsevier Nederland. Ik heb dan ook alleen E.N. als alternatieve uitgevers genoemd.

Ik besef, dat ik mij 1 beetje ongeduldig heb getoond, maar dat heb ik wel vaker, nu gelukkig minder dan vroeger. Het is voor mij wel belangrijk, of Geert van O. ja of nee zegt. Wordt het nee, dan moet ik op nog verscheidene magere jaren rekenen, want de exploitatie van *Op Weg*, *Nader Tot U* en overige titels bij Van O. stelt niet veel voor, & zal er niet beter op worden. Hij is in staat om die uit *dé-pit domweg* stil te leggen.

Je weet het nooit. Heb jij geen zin om hem eens om 1 palaver te verzoeken? Een rechtstreeks ja zul je volgens mij niet krijgen, maar misschien is hij zakelijk geworden, door een of andere bevestiging of door een advies.

Als hij nee zegt, moet ik drijven op de verkoop bij Johan, die niet veel meer om het lijf zal hebben, in 1975, op de verkoop van *Ik Had Hem Lief*, & op *De Avonden*, bij *De Bezige Bij*.

Kunnen jullie een pagina vrij houden voor een lijst van mijn werken? Ik voeg een voorlopige opsomming bij, elke titel voorzien van een qualificatie. Kun je die voor mij overtypen? Ik houd mij voor amendementen aanbevelen.

Het is nu kwart over zes? Wat moet ik doen? Hallo. Er wordt gebeld. Ernstjan is terug! Er bestaat dus 1 Godt.

Veel liefs. Je
Gerard Reve.

[Als bijlage:]

Van Gerard Reve verschenen reeds de volgende werken:

<i>De Avonden</i>	jeugdroman
<i>Werther Nieland</i>	herinneringen
<i>Vier Wintervertellingen</i>	verhalen
<i>Tien Vrolijke Verhalen</i>	levensschetsen
<i>Op Weg Naar Het Einde</i>	reisroman

Nader Tot U	reisroman
Vier Pleidooien	inleiding tot eigen werk
De Taal Der Liefde	liefdesroman
Lieve Jongens	liefdesroman
Het Zingend Hart	gedichten
Het Lieve Leven	bekentenisroman in brieven

–

in voorbereiding:

Een / De Circusjongen

☞ Reve schreef over de overname van zijn oude titels door Elsevier aan Geert van Oorschot op 3 december; zie de Briefwisseling tussen Reve en Van Oorschot, p. 366-368. Van Oorschot hulde zich in stilzwijgen, ook na een nieuwe brief van Reve van 1 januari 1975. ☞ De lijst van titels achter in Ik Had Hem lief week in de genre aanduidingen op een aantal punten af. Tien Vrolijke Verhalen werd daar bijvoorbeeld ‘vreemde avonturen’; Het Lieve Leven werd ‘liefdesbrieven aan drie kunstbroeders’. De titel in voorbereiding werd ‘De Circusjongen’. ☞

‘La Grâce’, Le Poët-Laval, 26160 La Bégude de Mazenc,
30 December 1974

Beste Bert,

Thans even de handel: kun je f*** laten overmaken*) op mijn rekening

Gerard Reve

*** bij

Pierson, Heldring & Pierson

Herengracht 214

Amsterdam?

Guus heeft helaas de dummy niet op tijd ontvangen. Ik geef hem Donderdag aanstaande de drukproeven mede. Schrijf iets over de voorverkoop, als je iets weet.

Ik blijf hier D.V. tot ca. eind Januari. Het weder is wisselvallig. De beide Kerstdagen hebben wij op het balkon gezonnebaad, doch vandaag waait er 1 schrale winterwind.

Veel liefs van ons allen. Je
Gerard Reve.

*) Ik heb totaal geen Geldt meer.

'La Grâce', Le Poët-Laval, 26160 La Bégude de Mazenc,
France, Oudejaarsdag 1974, des morgens

Artistiek Type,
Nog veel dank voor je prachtige geschilderde kaart. Ik probeer 1 aanvaardbaar *curriculum vitae* te maken.

Er is 1 brief uit Frankrijk naar je onderweg, waarin ik je verzoek f *** te laten storten op mijn rekening-courant no *** bij de dure bankiers Pierson, Heldring & Pierson, Herengracht 214, Amsterdam. Kun jij die overmaking enigszins sneller laten verlopen dan normaal? Ik sta geducht rood bij de bank.

Wat ik hier vóór overmorgen voor jou gereed krijg (op welke dag Guus wederom naar het Vaderland vertrekt) geef ik aan hem mede. Groet ook Mevrouw Manteau zeer hartelijk van me.

Veel liefs van je
Gerard Reve.

P.S. Je kunt mij alles & nog wat hierheen sturen – omslag etc. – want ik blijf hier D.V. nog wel tot eind Januari. Ook kan van alles worden medegegeven aan mijn zoon Erik (B***), wonende ***, tel ***, die rond de 10de Januari hierheen komt.

P.S. Inmiddels hedennamiddag de levensloop gereed gekregen. Ik vind het een erg mooie tekst, helaas langer dan één bladzijde. Zou je de levensloop, gevolgd door de bibliografie, tezamen op 2 opeen-

volgende bladzijden (een linker / rechter en één rechter / linker) kunnen zetten?

Gelukkig Nieuwjaar!

👉 De ‘geschilderde kaart’ was de nieuwjaarskaart van Elsevier, waarop een Amsterdamse gevelsteen was afgebeeld (‘Inde Oude Schans’ uit de St. Luciënsteeg). 👉 De gefingeerde levensloop werd onder de titel ‘Bewogen leven’ afgedrukt achter in *Ik Had Hem Lief*. Hij is bijna identiek aan de ‘Levensloop Van De Schrijver’ die achter in *Een Circusjongen* zou worden afgedrukt (*Verzameld Werk*, deel 3, p. 178-180); aan de latere versie werd nog een slotalinea toegevoegd. 👉 Reve raakte gecharmeerd van de student Erik B*** tijdens een feestje dat Ernstjan Engels op 31 augustus 1974 in zijn atelier had gegeven. Eind december raakte het uit tussen Reve en Engels en ontwikkelde zich een kortstondige relatie tussen Reve en B***. 👉 Om eventuele complicaties te voorkomen liet Elsevier Engels een op 9 januari 1975 gedateerde verklaring tekenen: ‘Hiermede verklaar ik akkoord te gaan met het feit, dat in sommige gevallen in het nieuwe boek van Gerard Reve; *IK HAD HEM LIEF*, mijn adres, zij het zonder straatnummer, is gebruikt. Ik ben volledig op de hoogte van de kontekst, waarin dit is gebeurd en zal mij niet tegen publikatie verzetten, zowel nu als in de toekomst.’ 👉

3/1/1975

Hier heeft Bert de Groot heden telefonies om gevraagd.

De eens verguisde en vervolgd, thans onbetwist ‘aan de top’ staande en als grootste schrijver van Nederland erkende GERARD REVE wordt door arm en rijk, oud en jong, bewonderd en verslonden.

Dit is de kleine invoegtekst bedoeld om bij of om of onder het portret op het achterplat van *IK HAD HEM LIEF* te worden geplaatst, als er ruimte is.